

УДК 332.1; 330.3

Любомир Созанський,
доктор економічних наук,
ст. досл., ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»,
провідний науковий співробітник відділу проблем реального сектора економіки регіонів,
м. Львів, Україна;
ORCID ID 0000-0001-7854-3310
e-mail: ls.ird2@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2025-01-28-36>

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ЯК БАЗИС СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКТИКА КРАЇН ЄС

Вступ. Структурна трансформація є одним із найдієвіших способів підвищення ефективності функціонування економіки, а відтак – забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Ця проблематика особливо актуальна для України, яка перебуває на шляху до членства в Європейському Союзі, і економіка якої зазнала значних втрат внаслідок російської збройної агресії.

Мета. Метою статті є систематизація основних методологічних підходів наукових шкіл економічного зростання та критична оцінка європейських практик структурної трансформації економіки.

Методи. Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах та основних положеннях економічної теорії. В роботі застосовано методи аналізу літературних джерел, синтезу результатів дослідження, систематизації наукових даних, системного аналізу складових компонентів досліджуваних соціально-економічних систем.

Результати. За результатами досліджень встановлено вектори структурно-просторової трансформації країн ЄС під впливом економічної глобалізації та посилення євроінтеграції; виявлено закономірності просторової диференціації соціально-економічного розвитку окремих країн ЄС; верифіковано ключові проблеми у забезпеченні вирівнювання просторового розвитку країн та регіонів.

Висновки. Виходячи з практичного досвіду і методичних та організаційних помилок у проведенні структурної трансформації економіки аналізованих країн ЄС, обґрунтовано, що подальший соціально-економічний розвиток в Україні повинен базуватися на багатокритеріальному плануванні та оптимізації раціонального використання усіх наявних ресурсів.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, структурна трансформація, просторові диспропорції, додана вартість, продуктивність праці.

Lyubomyr Sozanskyu,
Dr. Sc. (Econ.), Senior Researcher,
SI «Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine»,
Leading Researcher of the Department of problems of real sector of regions economy;
Lviv

STRUCTURAL CHANGES AS A BASIS OF SOCIO-ECONOMIC GROWTH: METHODOLOGY AND PRACTICE OF EU COUNTRIES

Introduction. Structural transformation is one of the most effective ways to increase the efficiency of the economy, and therefore ensure the socio-economic development of the country. This issue is especially relevant for Ukraine, which is on the path to membership in the European Union, and whose economy has suffered significant losses as a result of Russian armed aggression.

Purpose. The purpose of the article is to systematize the main methodological approaches of scientific schools of economic growth and critically evaluate European practices of structural transformation of the economy.

Methods. The research methodology is based on general scientific principles and basic provisions of economic theory. The work uses methods of analyzing literary sources, synthesizing research results, systematizing scientific data, and systematic analysis of the components of the studied socio-economic systems.

Results. According to the research results, the vectors of structural and spatial transformation of EU countries under the influence of economic globalization and strengthening of European integration were established; regularities of spatial differentiation of socio-economic development of individual EU countries were revealed; key problems in ensuring the equalization of spatial development of countries and regions were verified.

Conclusions. Based on practical experience and methodological and organizational errors in carrying out structural transformation of the economy of the analyzed EU countries, it is substantiated that further socio-economic development in Ukraine should be based on multi-criteria planning and optimization of the rational use of all available resources.

Keywords: socio-economic development, structural transformation, spatial disparities, added value, labor productivity.

Jel Classification: O10, R 12, R 58

Вступ. Структурна трансформація соціально-економічних систем є одним із найактуальніших питань економічної теорії, емпіричних та фундаментальних досліджень різних типів економік. В науці існують обґрунтовані твердження про те, що структурна трансформація економіки є способом розвитку та підвищення ефективності останньої. Переміщення працівників із сільського господарства у виробництво, а потім у сферу послуг – це шлях структурної трансформації економіки, який пройшли усі країни з високим рівнем доходів, і на якому базується успішний досвід зростання країн Східної Азії. Він привернув велику увагу провідних вчених-економістів і став основою більшості теоретичних підходів до економічного розвитку. Оскільки Україна перебуває на шляху активної інтеграції до Європейського Союзу, дослідження досвіду країн-членів останнього у проведенні структурної трансформації економіки є надзвичайно актуальним.

Огляд літератури. Вплив структурних змін на продуктивність праці у різних секторах економіки країн ЄС обґрунтовано в [1]. У [2] доведено наявність нелінійного взаємозв'язку між структурними змінами в економіці та інтеграцією у глобальні ланцюги вартості у країнах ЄС. Регіональні розбіжності у соціально-економічному розвитку у країнах Європи під впливом структурної трансформації економіки описано в [3]. Прояви посилення спеціалізації економіки у високорозвинених регіонах країн ЄС доведено в [4]. Зміни у просторовій трансформації економіки регіонів країн Східної Європи під впливом фінансових впливів з структурних фондів ЄС у регіональні програми розглянуто у [5]. Причини та наслідки регіональних соціально-економічних розбіжностей у Німеччині детально описано у [6]. Просторові трансформації у Румунії, зумовлені вступом країни до ЄС, проаналізовано в [7]. Водночас недослідженими залишаються питання синтезу теоретичного підґрунтя і практичної реалізації моделей (або стратегій) забезпечення соціально-економічного розвитку країн та регіонів.

Мета дослідження. Метою статті є систематизація основних методологічних підходів наукових шкіл економічного зростання та критична оцінка європейських практик структурної трансформації економіки.

Для досягнення поставленої мети у статті вирішено такі завдання: а) узагальнено науковий базис економічного зростання; б) встановлено вектори структурно-просторової трансформації країн ЄС під впливом економічної глобалізації та посилення євроінтеграції; в) виявлено закономірності просторової диференціації соціально-економічного розвитку окремих країн ЄС; г) верифіковано ключові проблеми у забезпеченні вирівнювання просторового розвитку країн та регіонів.

Матеріали і методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах та основних положеннях економічної теорії. В роботі застосовано методи аналізу літературних джерел, синтезу результатів дослідження, систематизації наукових даних, системного аналізу складових компонентів досліджуваних соціально-економічних систем.

Результати дослідження. В економічній теорії виділяють три школи економічного зростання (класичну, неокласичну та неошумпетеріанську), які базуються на вченні про те, що запорукою розвитку країни є просторова трансформація її економіки у розрізі секторів або видів економічної

діяльності (ВЕД). Основною відмінністю між теоретичними підходами цих шкіл є різне ставлення до вагомості ролі секторів/ВЕД у просторових трансформаційних процесах і економічному розвитку. Представники класичної школи стверджують, що економічний розвиток країни у середньо- чи довгостроковій перспективі пов'язаний із відходом від сільського господарства до промисловості, а згодом – до сфери послуг. Чинником економічного зростання у такій трансформації є відмінності між секторами економіки за рівнем продуктивності праці, прибутковості, заробітної плати, потенціалу для зростання зайнятості. Вважається, що промисловість, на відміну від сільського господарства, є сектором із вищою продуктивністю праці та капіталовіддачею. Водночас продуктивність у сфері послуг є вищою, аніж у промисловості. З цього випливає, що сутність структурної трансформації економіки полягає у переміщенні людського капіталу від секторів із низькою продуктивністю праці, заробітною платою та порівняно обмеженим потенціалом зайнятості у сектори, які мають вищий рівень цих соціально-економічних показників.

У країнах із високим доходом та країнах Східної Азії така трансформація супроводжувалась саме переходом від сільського господарства до промисловості. У періоді, в якому відбувались ці економічні перетворення, у згаданих країнах сільське господарство, порівняно з промисловістю, демонструвало суттєво нижчу продуктивність праці. Можливо тому класики теорії просторової трансформації економіки (Калдор, Кузнець, Льюїс, Ченері, Сірквін та ін.) індустріалізацію сприймали як рушійну силу зростання зайнятості та скорочення бідності в країнах, що розвиваються. Так, Калдор стверджував, що економічний розвиток потребує індустріалізації, оскільки підвищення прибутків у виробничому секторі означає швидше зростання виробництва, що пов'язано з вищим економічним розвитком [8]. Аргументи Калдора полягали в тому, що прямі та обернені зв'язки між витратами і випуском є найтіснішими у виробництві. Окрім того, існує високий причинно-наслідковий зв'язок між зростанням обсягів промислового виробництва і продуктивністю праці через поглиблення розподілу праці, спеціалізації та навчання в процесі діяльності, а також можливостей для збільшення продуктивності завдяки економії на масштабі. Що більше зростає промисловість, то більше зростає продуктивність в економічній системі, оскільки саме промисловість забезпечує капітальні блага для усієї економіки. Це пов'язано з тим, що збільшення зайнятості у промисловості підвищує продуктивність сільського господарства (унаслідок відтоку робочої сили з цього ВЕД), а також тому, що промисловість є єдиним сектором зі статичною (високим рівнем продуктивності праці) та динамічною (темпами зростання продуктивності праці) віддачею від масштабу діяльності завдяки новим процесам, техніці і технологіям. Водночас Калдор також стверджував, що міжнародна торгівля може зробити країни, що розвиваються, біднішими, оскільки лібералізація збільшить експорт сільськогосподарської продукції, що виробляється з меншою прибутковістю, недостатньою для компенсації втрат промислового експорту, який, своєю чергою, є сектором, що дає зростаючий прибуток.

Льюїс дотримувався переконань, що рушійною силою накопичення капіталу є рух робочої сили з традиційного, натурального або некапіталістичного сектора з низькою продуктивністю, заробітною платою і ціною середнього (а не граничного) продукту, а відтак, із широко поширеним прихованим безробіттям, до сучасного або капіталістичного сектора з вищою продуктивністю. Водночас рівень заробітної плати в економіці визначається продуктивністю в натуральному секторі. За його твердженням, вирішальною умовою розвитку є наявність надлишку робочої сили в традиційному або некапіталістичному секторі, а заробітна плата встановлюється трохи вище прожиткового мінімуму в усій економіці, що з часом призводить до переміщення робочої сили з традиційних до сучасних секторів [9]. Підвищення продуктивності праці без зростання заробітної плати дає додатковий прибуток, який, своєю чергою, є джерелом зростання за умови реінвестування. Коли надлишок робочої сили зникне, з'явиться інтегрований ринок праці і заробітна плата почне зростати. Іншими словами, підхід класичної школи полягає в тому, що економічний розвиток обумовлюється переходом людського і фінансового капіталу з сільського господарства у промисловість, а з часом – у сферу фінансових послуг. При цьому вважається, що сільське господарство є сектором економіки із найнижчою продуктивністю праці і обмеженим потенціалом зайнятості. Водночас переливання людського капіталу між ВЕД забезпечує підвищення продуктивності праці, а відтак, і економічне зростання.

Натомість *неокласична школа* значно менше уваги приділяє відмінностям в ефективності секторів економіки. Вона базується на моделях конвергенції Солоу (традиційних та доповнених ендогенними моделями, заснованими на зростанні прибутку) і моделях недосконалої ринку. У цих моделях не враховується процес міжгалузевого перерозподілу економічної діяльності чи просторових економічних перетворень. Це пов'язано з тим, що у моделі зростання Солоу передбачено, що економічний розвиток відбувається завдяки економії, накопиченню фізичного та людського капіталу [10]. Згідно з підходами неокласичної школи, просторовий економічний розвиток відбувається завдяки дотриманню збалансованих співвідношень між виробництвом і інвестиціями, споживанням та зайнятістю, а також між елементами простору (країнами, регіонами, територіями, агломераціями, тощо). Натомість значно менше уваги приділяється технологічній структурі економіки простору.

Третя (*неошумпетеріанська*) школа, як і неокласична, економічний розвиток та просторову трансформацію менше пов'язує з характеристиками секторів економіки. Натомість вона базується на теорії інноваційного розвитку Шумпетера, заснованій на ідеях про те, що просторовий соціально-економічний розвиток досягається за допомогою розробки і впровадження інновацій, винаходів, інноваторського підприємництва. Згідно з неошумпетеріанською теорією економічного зростання, дотримання ефективного збалансування економіки та сприяння продуктивності праці, які пропагуються неокласичною школою, у підсумку спричинять кризи перевиробництва [11]. Уникнути цього можна завдяки еволюційним інноваційним стрибкам у формі технологічних революцій. Інноваційні технології мають змінити функціональність виробництва. Таким чином, неошумпетеріанські теорії обґрунтовують важливість проведення інноваційної реструктуризації економіки.

Розглянуті школи економічної теорії, здебільшого, відображають еволюційні етапи економічного зростання певних країн, базуються на емпіричних дослідженнях, у яких відображено закономірності між економічним розвитком і основними чинниками, які його забезпечували. Безумовно, ключові ідеї кожної з цих шкіл не втрачають актуальності і сьогодні, певною мірою їх можна застосовувати або враховувати при розробці відповідних стратегій і прогнозуванні економічного розвитку регіонів України. Однак, у розглянутих теоретичних підходах не враховано такого вагомого (або й вирішального) чинника як економічна глобалізація та пов'язаних із нею процесів, зокрема, монополізації ринків, поглиблення виробничої спеціалізації країн, поширення офшорингу, толінгу, аутсорсингу. Під впливом цих та інших процесів може відбуватись кардинальна зміна моделі просторової трансформації економіки та її ефективності. Також потрібно враховувати, що є країни, у яких під впливом багатьох чинників трансформаційні перетворення в економіці відбуваються у напрямку розвитку сільського господарства, сировинних секторів, а не розвитку промисловості та, зокрема, її високотехнологічних і високомаржинальних сегментів. Окрім того, за умови залучення сучасних технологій та інновацій продуктивність праці, економічна ефективність, заробітна плата і зайнятість у сільському господарстві теоретично можуть наблизитись до рівня промисловості. Водночас сфера послуг може поділятися на сегменти з різним рівнем застосування інновацій, технологічності. Торгівля і ІТ сектор, до прикладу, відносяться до сфери послуг, але їх соціально-економічні показники діяльності, інноваційності і технологічності можуть бути кардинально різними. Усе це вказує на те, що в сучасних умовах функціонування соціально-економічних систем фундаментальні теорії економічного розвитку, просторових трансформацій можуть і повинні переосмислюватись, оновлюватись та доповнюватись, відповідно до новітніх викликів та глобальних змін.

На практиці результати структурно-просторової трансформації економіки часто не співпадають із відповідними базовими теоріями. Так, перерозподіл економічної діяльності, який спостерігається з 1970-х років на користь сфери послуг, мав суттєвий негативний вплив на зростання сукупної продуктивності в більшості європейських країн. Уповільнення зростання сукупної продуктивності (що вважається ключовим чинником економічного зростання) на сьогодні є однією з найактуальніших економічних проблем, з якими стикаються багато розвинених країн. Процес структурних змін є відчутним гальмом для загального зростання продуктивності, оскільки він призводить до перерозподілу економічної діяльності із секторів із високими темпами нарощення

продуктивності (таких як сільське господарство і промисловість) до сфери послуг, яка характеризується порівняно низькими темпами зростання цього показника. Сфера послуг за рівнем продуктивності праці є неоднорідною. Відповідно перерозподіл у цій сфері у бік секторів зі стагнацією продуктивності відіграє ключову роль у фіксуванні уповільнення зростання сукупної продуктивності економічної системи.

Вплив структурних змін в економіці на динаміку продуктивності праці у розрізі країн ЄС є дуже різноманітним та варіюється від відносно невеликого (0,1 в.п.) у Португалії і Швеції – до значного (0,8 в.п.) в Іспанії [1]. Прогнозується, що секторальні зміни в економіці різних країн ЄС упродовж наступних 10 років призведуть до значного уповільнення середньорічного зростання продуктивності приблизно на 0,16 в.п. Прогнозоване зниження динаміки продуктивності коливається від значень, близьких до нуля (в Бельгії і Нідерландах), до 0,99 в.п. в Ірландії. Майбутні зміни пояснюються дуже низьким (0,3% на рік) зростанням продуктивності праці у секторі послуг, порівняно з показником сільського господарства (+2,2%) і промисловості (+1,6%). Будь-який зсув економічної діяльності в бік сектору послуг матиме великий негативний вплив на сукупне зростання. Структура сфери послуг сильно зміниться в бік секторів зі стагнацією продуктивності. Як наслідок, зростання застійних секторів послуг у ЄС, яке відбувається за рахунок прогресивних сегментів, передбачає значне гальмування сукупного зростання продуктивності. Найбільше уповільнення позитивної динаміки продуктивності праці прогнозується у нових країнах-членах ЄС. Це пояснюється тим, що хоча зростання продуктивності у сфері послуг в цих країнах все ще є вищим, аніж у решти країн ЄС, у них відбуваються глибші процеси структурної трансформації економіки, наслідком яких стало розширення сегментів сфери послуг із нижчим рівнем продуктивності.

Результати емпіричного дослідження, проведеного за період 1995-2011 рр., метою якого було виявлення взаємозв'язку між структурними змінами в економіці та інтеграцією у глобальні ланцюги вартості (GVC) у країнах ЄС, засвідчили нелінійний зв'язок між цими двома явищами [3]. Члени виробничого ядра (країни Центральної Європи) отримують вигоду від участі в GVC (виходячи з позиції просторових і структурних змін в їх економіці у бік розвитку промисловості), тоді як в інших країнах-членах ЄС участь у GVC прискорює процес деіндустріалізації.

Просторова нерівномірність впливу структурної трансформації економіки на динаміку продуктивності праці проявляються не лише на макро-, але й на мезорівні. Зокрема, під впливом економічної глобалізації у країнах ЄС, починаючи із 2008 року зростають міжрегіональні розбіжності за динамікою рівня продуктивності праці, зайнятості, заробітної плати та інших соціально-економічних показників. Регіональна нерівність стимулює поширення двох різних типів моделей стратегічної економічної поведінки. Так, багаті, розвинені регіони віддають перевагу соціально-економічній інтеграції і відкритості, тоді як у бідних, сільськогосподарських, менш розвинених регіонах домінують консервативні націоналістичні погляди [2]. Як наслідок, у розвинутих країнах для галузевої спеціалізації характерний майже рівномірний географічний розподіл, що сприяє регіональній економічній конвергенції. Оскільки розвинуті регіони інтегруються на міжнародному рівні, їх економіка функціонує відповідно до глобальної моделі порівняльних переваг [4]. Натомість у країн, що розвиваються, обмежені можливості диверсифікації економіки, з огляду на те, що їх регіони інтегруються переважно лише один з одним, а їх спеціалізація лімітується регіональними порівняльними перевагами.

У Німеччині дивергенція у соціально-економічному розвитку регіонів, що проявляється у тенденції до зосередження людського капіталу, інвестицій, зростання продуктивності праці і капіталовіддачі у ключових промислових, ділових центрах та агломераціях, є також високою, а подекуди навіть вищою, аніж у сусідній Польщі. Ключовими чинниками регіональних розбіжностей у Німеччині є приєднання східних територій та зниження економічної активності у регіонах, які спеціалізувались на добувній промисловості (вугільно-рудній). Унаслідок цих, а також еволюційно-структурних чинників східні регіони колишньої НДР суттєво поступаються регіонам колишньої ФРН за рівнем і динамікою зростанням продуктивності праці, соціально-економічного розвитку заробітної плати, зайнятості тощо. Зокрема, відмова від вуглевидобутку призводить до міграції людського капіталу з регіонів залягання бурого вугілля в Німеччині до інших промислово розвинутих регіонів та скорочує робочу силу перших у середньому на 10 100 осіб щороку [6].

Ще однією особливістю економічної системи Німеччини є те, що на півдні країни, здебільшого у великих і середніх містах, проживає 44% населення. Для цих регіонів характерний стабільний ринок праці, а відтак, найвищий рівень добробуту, тривалості життя, оплати праці, інфраструктури [7]. У західних регіонах Німеччини, зокрема навколо Берліна, проживає 40% населення країни, однак частка висококваліфікованих працівників на цих територіях є дещо нижчою від середнього показника у країні (10,0% проти 13,5%). Ключовим викликом для західних регіонів Німеччини є втрата важкої промисловості. Водночас для сільських регіонів, в яких проживає 16% населення країни, характерна міграція у середні і великі міста. З цього випливає, що найбільше економічне зростання та нарощення людського капіталу у Німеччині зосереджене навколо промислових агломерацій, які спеціалізуються одночасно і на секторі послуг (передусім високотехнологічних та фінансових), і на промисловому виробництві.

У Румунії, після її вступу до ЄС, найвище зростання продуктивності праці та капіталу відбулось у столичному регіоні, який є економічним і науковим центром країни. Тут проживає близько 27% населення Румунії, працюють висококваліфіковані працівники. Привабливість столичного регіону спричиняє міграцію всередині країни. Водночас поза межами мегаполісів, у сільських регіонах Румунії проживає близько половини населення країни. Проте, частка висококваліфікованих працівників у цих регіонах становить лише 3,6%. Старопромислові регіони Румунії, які межують із Молдовою і Україною, є найбільш проблемними із багатьма соціально-економічними проблемами, у них проживає 19% населення. У всіх регіонах країни скорочуються перспективи дрібного сільського господарства. Трансформаційні процеси після вступу країни до ЄС посилюють внутрішню регіональну нерівність. Румунія відноситься до країн ЄС із найвищим рівнем трудової еміграції. Відповідно статистичні показники соціально-економічного розвитку у найбільш проблемних регіонах країни покращуються, здебільшого, за рахунок грошових надходжень від трудових емігрантів.

Суттєва нерівність у соціально-економічному розвитку вже традиційно характерна для північних і південних регіонів Італії. Понад 53% населення країни проживає на півночі, у столичному регіоні та навколо нього. Цей регіон відзначається промисловою спеціалізацією, науковими центрами, низьким рівнем безробіття, високою продуктивністю праці та високим рівнем і якістю життя. Натомість Південна Італія, економіка якої спеціалізується здебільшого на сільському господарстві і туризмі, потерпає від деіндустріалізації, значної міграції, еміграції, високого рівня безробіття, тощо. Значний соціально-економічний розрив між Північною і Південною Італією існує ще з 1861 року, тобто часу політичного об'єднання країни. Численні програми Італії та ЄС, націлені на соціально-економічне вирівнювання, зближення регіонів країни не дали відчутних результатів.

Регіональні дисбаланси, зумовлені історичними, географічними, геополітичними чинниками, також є в Естонії, Франції, Фінляндії, Іспанії, Швеції та багатьох інших країнах ЄС. Однак, найбільше посилення цих регіональних розбіжностей відбулось упродовж останніх 30-ти років. У цьому періоді посилювалась економічна глобалізація, яка супроводжувалась: подовженням глобальних ланцюгів формування вартості; підвищенням експортної активності; монополізацією ринків; переорієнтацією капіталу із традиційних промислових виробництв на випуск наукомісткої, інноваційної, високотехнологічної продукції, зокрема, техніки; автоматизацією виробничих процесів; зведенням ролі держави в економічному розвитку регіонів та подоланні нерівності лише до фінансового заохочення; децентралізацією. Остання, у кращому випадку, сприяла розбудові соціальної інфраструктури (будівництву спортивних та дитячих майданчиків, місцевих доріг, ремонту лікарень і адміністративних споруд), а не створенню нових виробничих підприємств, робочих місць, зростанню продуктивності праці і капіталу у регіоні. Під впливом цих процесів відбувалась структурна трансформація економіки у напрямку розвитку промислових підприємств неповного циклу, які спеціалізуються на наданні виробничих послуг, здебільшого для транснаціональних корпорацій (ТНК), що в підсумку поглибило виробничо-економічну спеціалізацію країн і регіонів. Загалом можна стверджувати, що у цьому періоді створились сприятливі умови для актуалізації теорії Вебера про розташування промисловості, акцентованої на тому, що ключовим критерієм при виборі території для промислової діяльності є мінімізація витрат.

Окрім економічної інтеграції, зокрема міжнародної, на просторі трансформацію економіки регіонів (а надто у країнах Східної Європи) суттєво впливають коштів структурних фондів ЄС.

Проте, такий вид фінансових вливань в економіку регіонів не завжди сприяє їх соціально-економічному вирівнюванню чи зближенню. Так, після вступу Польщі до ЄС центральний регіон цієї країни – Мазовецьке воєводство – був єдиним, який не лише досяг швидкого зростання продуктивності праці, але й зумів постійно підвищувати віддачу капіталу. Натомість у майже всіх решту регіонах Польщі фондівіддача та продуктивність праці були не лише нижчими, аніж у центральному регіоні, але й у деяких воєводствах навіть знизилися. Окрім того, після вступу Польщі до ЄС продуктивність праці в центральному регіоні зростала значно вищими темпами, порівняно з іншими регіонами [12].

В основі економічного просторового розвитку регіонів Польщі і України лежать подібні фундаментальні тенденції та особливості. Так, в Україні (як і в Польщі) центрами економічного зростання є столиця і наближені до неї території, а також традиційно індустріальні регіони (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Полтавська, Харківська області), які спеціалізуються на добувній і металургійній промисловості та машинобудуванні. Це пов'язано із наявністю у цих регіонах значного людського, технологічного, наукового капіталу, а також природних ресурсів і сформованої виробничої інфраструктури. Натомість менш економічно розвиненими є південні та західні області України. Упродовж останніх трьох десятиліть економічний розрив за показниками продуктивності праці та віддачі капіталу між більш та менш промислово розвинутими українськими регіонами тільки посилювався. Однак, варто зауважити таку особливість: і у Польщі, і в Україні відстежуються гравітаційні ефекти або полюси Перру від промислових центрів до периферій, тобто від регіонів із вищою продуктивністю праці до регіонів із нижчим рівнем і меншими темпами зростання цього показника, а також між східними воєводствами Польщі і західними областями України [13].

Загалом можна констатувати, що структурні фонди ЄС були статистично значущим чинником еволюції регіональних моделей технологічного прогресу у країнах ЄС, зокрема у Польщі, та призвели до посилення моделі бімодальності у розподілі продуктивності капіталу і продуктивності праці. Найсильніший стимулюючий вплив структурних фондів ЄС на продуктивність праці та капіталу спостерігався в центральному регіоні Польщі. У решти регіонах цієї країни вплив названих фондів на еволюцію характерних для регіонів моделей технологічного прогресу був набагато слабшим. Із позиції конвергенції, вступ Польщі до ЄС сприяв появі тенденції до зближення польських воєводств за показником продуктивності капіталу, але до дивергенції за продуктивністю праці. Звідси випливає, що економічна інтеграція, структурні фонди ЄС стимулюють розвиток передусім тих регіонів, які володіють більшим виробничим, технологічним, науковим і людським потенціалом. У підсумку, це призводить до зміцнення центрів, але послаблення периферій економічного зростання.

Дискусія. За допомогою аналізу і синтезу базових наукових теорій (класичної, неокласичної і неошумпетеріанської) і практик реалізації моделей економічного зростання виявлено закономірності структурно-просторової трансформації країн і регіонів під впливом економічної глобалізації та посилення євроінтеграції. Емпірично доведено (на прикладі окремих країн ЄС), що така трансформація може відбуватись не за відомими теоретичними підходами економічної науки, а за прикладом Польщі та інших східноєвропейських країн, тобто сконцентрується на сільському господарстві, декількох низько технологічних (із невисокою продуктивністю праці і часткою ВДВ) сегментах промисловості та сфери послуг. Внаслідок цього економічний розвиток країни та її регіонів може потрапити у «пастку середнього доходу», що у підсумку підвищить ризик посилення просторової дивергенції. Це означає, що продуктивність праці, ВДВ, заробітна плата, ефективність національної та регіональної економіки будуть зростати, але рівень цих показників, порівняно із сусідніми країнами чи регіоном-лідером, залишатиметься без змін або й зменшуватиметься.

Виявлено помилки методичного та організаційного характеру, зокрема, надання переваги узагальненим підходам при виборі видів економічної діяльності та суб'єктів підприємництва, яким надається фінансове сприяння, без урахування ефективності їх функціонування і потенційних впливів на соціально-економічний розвиток територій. Таким чином доведено, що управління просторовим розвитком економіки не може базуватись на засадах підтримки слабких сегментів чи

підприємств і навіть не на виборі лідерів, а лише на оптимізації усіх перспективних можливостей регіону/території.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах наближення до членства в ЄС для України актуальним є вивчення євроінтеграційного досвіду Польщі, з огляду на значну подібність цих двох сусідніх країн за багатьма соціально-економічними показниками. Проте, з обов'язковим урахуванням помилок методичного та організаційного характеру, зокрема, надання переваги узагальненим підходам при виборі видів економічної діяльності та суб'єктів підприємництва, яким надається фінансове сприяння, без урахування ефективності їх функціонування і потенційних впливів на соціально-економічний розвиток територій.

Переважну більшість розглянутих у [14] можливих інструментів сприяння соціально-економічному розвитку вже реалізовано в Україні, але суттєвих результатів від їх застосування ще не отримано. Навпаки, Україна має найвищий рівень міжрегіональної диспропорційності серед країн ЄС. Окрім неефективної державної регіональної політики, це пояснюється впливом багатьох макроекономічних факторів, зокрема наслідків світової фінансової кризи, пандемії COVID-19 та російсько-української війни. Останнє спричинило значні негативні соціально-економічні зміни, деформації та диспропорції у просторовому розвитку національної економіки.

Подолання цих та інших викликів є необхідною умовою побудови нової економіки в Україні. Остання потребує докорінної структурної трансформації, одним із ключових критеріїв якої є налагодження, зміцнення, розширення та поглиблення міжгалузевих і міжрегіональних економічних зв'язків. Основою такої трансформації має стати багатокритеріальне планування соціально-економічного розвитку, яке, у свою чергу, передбачає побудову системи коротко-, середньо- та довгострокових планів щодо номенклатури та обсягів виробництва продукції та послуг, формування виробничої, соціальної та матеріально-технічної інфраструктури, створення нових робочих місць за видами економічної діяльності, регіонами та територіями. При цьому необхідно враховувати як національні, так і мезорівневі цілі, потреби та завдання збалансованого сталого економічного розвитку України та її регіонів.

Джерела та література

1. Duernecker G, Sanchez-Martinez M. Structural change and productivity growth in Europe – past, present and future. *Eur. Econ. Rev.* 2023. № 151. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2022.104329>.
2. Stöllinger R. Structural change and global value chains in the EU. *Empirica.* 2016. № 43. P. 801-829. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10663-016-9349-z>
3. Capello R., Cerisola S. Industrial transformations and regional inequalities in Europe. *Ann Reg Sci.* 2023. № 70. P. 15-28. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00168-021-01097-4>
4. Imbs J., Montenegro C., Wacziarg R. Economic integration and structural change. In *Political Economy Seminar*, Toulouse. 2012. URL: https://www.tse-fr.eu/sites/default/files/medias/stories/sem_12_13/eco_politique/imbs.pdf
5. Gurgul H., Lach Ł. Regional patterns in technological progress of Poland: the role of EU structural funds. *Cent Eur J Oper Res.* 2019. № 27. P. 1195-1220. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10100-018-0556-5>
6. Heinisch Katja, Holtemöller Oliver, Schult Christoph. Power generation and structural change: Quantifying economic effects of the coal phase-out in Germany. *Energy Economics*, Elsevier. 2021. Vol. 95. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2020.105008>
7. Björn Hacker Unequal Europe Tackling Regional Disparities in the EU. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/stockholm/18349.pdf>
8. Kaldor N. A model of economic growth. *The economic journal.* 1957. № 67(268). P. 591-624. DOI: <https://doi.org/10.2307/2227704>
9. Lewis W. A. Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School of Economic and Social Studies.* 1954. № 22(2). P. 139-191. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1954.tb00021.x>
10. Solow R. M. A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics.* 1956. № 70(1). P. 65-94. DOI: <https://doi.org/10.2307/1884513>
11. Freeman C. *The economics of industrial innovation.* Cambridge (Massachusetts): The MIT Press. 1982. 250 p.
12. Ішук С. О., Созанський Л. Й. Структурно-просторова трансформація економіки: польський досвід у контексті релевантності для України. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки.* 2024. №4 (40). С. 23-31. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-04-24-31>

13. Wisła R., Nowosad A. (Eds.). *Economic Transformation in Poland and Ukraine: National and Regional Perspectives 2020*. (1st ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003041375>

Созанський Л. Й. Інструментарій регулювання просторового розвитку економіки: досвід країн-членів ЄС у контексті релевантності для України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2024. Вип. 1(165). С. 29-34. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-1-4>

Reference

1. Wisła R., Nowosad A. (Eds.) (2020). *Economic Transformation in Poland and Ukraine: National and Regional Perspectives*. (1st ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003041375> [in English].

2. Stöllinger R. Structural change and global value chains in the EU. *Empirica*. 2016. № 43. P. 801-829. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10663-016-9349-z> [in English].

3. Capello R., Cerisola S. Industrial transformations and regional inequalities in Europe. *Ann Reg Sci*. 2023. № 70. P. 15-28. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00168-021-01097-4> [in English].

4. Imbs J., Montenegro C., Wacziarg R. Economic integration and structural change. In *Political Economy Seminar*, Toulouse. 2012. URL: https://www.tse-fr.eu/sites/default/files/medias/stories/sem_12_13/eco_politique/imbs.pdf [in English].

5. Gurgul H., Lach Ł. Regional patterns in technological progress of Poland: the role of EU structural funds. *Cent Eur J Oper Res*. 2019. № 27. P. 1195-1220. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10100-018-0556-5> [in English].

6. Heinisch Katja, Holtemöller Oliver, Schult Christoph. Power generation and structural change: Quantifying economic effects of the coal phase-out in Germany. *Energy Economics*, Elsevier. 2021. Vol. 95. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2020.105008> [in English].

7. Björn Hacker Unequal Europe Tackling Regional Disparities in the EU. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/stockholm/18349.pdf> [in English].

8. Kaldor N. A model of economic growth. *The economic journal*. 1957. № 67(268). P. 591-624. DOI: <https://doi.org/10.2307/2227704> [in English].

9. Lewis W. A. Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School of Economic and Social Studies*. 1954. № 22(2). P. 139-191. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1954.tb00021.x> [in English].

10. Solow R. M. A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 1956. № 70(1). P. 65-94. DOI: <https://doi.org/10.2307/1884513> [in English].

11. Freeman C. *The economics of industrial innovation*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press. 1982. 250 p. [in English]. [in English].

12. Ishchuk, S. O., Sozanskyi, L. Y. (2024). *Strukturno-prostorova transformatsiia ekonomiky: polskyi dosvid u konteksti relevantnosti dlia Ukrainy* [Structural and Spatial Transformation of the Economy: Polish Experience in the Context of Relevance for Ukraine]. *Ekonomichniy chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 4 (40), 23-31. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-04-24-31> [in Ukrainian].

13. Wisła R., Nowosad A. (Eds.). *Economic Transformation in Poland and Ukraine: National and Regional Perspectives 2020*. (1st ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003041375> [in English].

14. Sozanskyi, L. Y. (2024). *Instrumentarii rehuliuвання просторового розвитку економіки: dosvid krain-chleniv YeS u konteksti relevantnosti dlia Ukrainy* [Instrumentarium for regulating spatial development of the economy: the experience of EU member states in the context of relevance for Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 1(165), 29-34. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-1-4> [in Ukrainian].

Одержано статтю 27.01.2025 р.
Прийнято до друку 14.02.2025 р.